

folk/ed. Derg, 2021; 27(3)-107. sayı

Kitap Tanıtımı / Book Review*

Andrew Ryder, Marius Taba And Nidhi Trehan (Editors) (2021) Romani Communities and Transformative Change: A New Social Europe.

ISBN 978- 1- 4473- 5750- 6. 226 s.

Andrew Ryder, Marius Taba ve Nidhi Trehan'ın editörlüklerini yaptıkları *Romani Communities and Transformative Change* [Roman Toplulukları ve Dönüşümsel Değişim] (2021), Roman Çalışmaları alanında Avrupa eksenindeki güncel tartışmaları eleştirel bir kavrayışla ele alan önemli bir metindir. Corvinus Üniversitesi'nde Sosyoloji Doçenti olarak çalışan Andrew Ryder Roman Eğitim Fonu'nun yönetim kurulu üyesidir. Ryder, yerel düzeyde Roman aktivizmine gönül vermiş ve 2004 yılında Liberty Human Rights ödülü alan Gypsy and Traveller Law Reform Coalition'da görev almıştır. Bucharest Üniversitesinden Sosyoloji Doktoru ünvanını alan Marius Taba, 15 yılı aşkın süreyle uluslararası ve yerel düzeylerde Romanlara yönelik politika geliştirme ve eğitim reformları başta olmak üzere sayısız projeye katkıda bulunmuştur. Siyaset sosyolojisi alanında çalışan Nidhi Trehan, doktora çalışmasını London School of Economics and Political Science ve doktora sonrası çalışmasını University College London'da tamamlamıştır. 1996'dan beri insan hakları, sosyal politika ve eğitim alanlarında aktif olarak çalışan Trehan, Avrupa'daki Roman topluluklarına yönelik insan hakları ve sivil toplum ve sosyal hareketler konularında yayınlar yapmaktadır.

Editörler, bu kolektif çalışma için nitelikli araştırmacıların yanı sıra Roman hakları aktivisti olarak da bilinen bazı yazarlar ve düşünürleri bir araya getirerek Roman halklarının deneyimlerine, "Sosyal Avrupa"¹ tartışmaları ekseninde içeriden bir bakışla dikkat çekmektedir. Bu çalışma, kendini Roman topluluklarının sesini duyurmaya adanmış

* Bu kitap tanıtım yazısı Öğr. Gör. Dr. Ozan Uştuk tarafından yazılmıştır (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, ozanus-tuk@iyte.edu.tr, ORCID 0000-0002-4062-8404).

düşünürlerin metinleriyle zengin tartışmalar içermektedir. Yazarlar, aktivist ve idealist duruşlarıyla örtüşen biçimde kitabın basılı hâlini oldukça küçük bir bedel ile satışa sunmalarının yanı sıra, e-kitap formatını da ücretsiz yaparak geniş kitlelerin kullanımına açmayı tercih etmişlerdir. Kitap, Roman Çalışmaları alanında tutkuyla çalışan ve yakın zamanda vefat eden, Macaristanlı aktivist Zsuzsanna Lakatosné Danó ve Kanadalı dilbilimci, yazar ve Roman hakları aktivisti Ronald Lee'ye adanmıştır.

Central European University, Romani Studies Programının bünyesinde 29 Ekim 2020 tarihinde gerçekleşen çevrim içi tanıtım toplantısında tanıştığım editörlerinden Nidhi Trehan'ın, çalışmanın Türkçe bir eleştirisini yazmam konusundaki önerisini, hem Roman Çalışmaları alandaki güncel tartışmaları ele alan kitabı Türkiye akademisine duyurmak hem de görece dağınık Roman Çalışmaları alanına eleştirel bir çerçeve sağlamanın gerekliliğine yönelik kaygılarım nedeniyle kabul ettim.

Kitap, okuru bir dizi önemli soru üzerine düşünmeye davet ediyor. Öncelikle “Yeni Sosyal Avrupa” tartışmasının içinin nasıl doldurulacağı ve dönüştürücü bir değişimi hedefleyen yolda AB, üye ülkeler, sivil toplum ve akademinin potansiyel rollerini; Roman haklarının tanınma mücadelesi ve beraberinde toplumsal adaleti tesis etme yolunda Roman karşıtı ırkçılığın ve otoriter milliyetçiliğin yıpratıcı bir şekilde yayılmasını engellemek için neler yapılabileceğini; Roman toplulukların kendi kendini güçlendirme noktasına nasıl ulaşabileceğini ve Yeni Sosyal Avrupa’da diğer marjinalleştirilmiş grupların nasıl bir araya getirilebileceğini; Roman kadınların, ataerkil rejim altında seslerinin duyulabilmesi için neler yapılabileceğini; ve son olarak, Otoriter popülizme karşı direniş açısından Avrupa ve ABD gibi farklı bağlamlardaki mücadelelerden nasıl faydalanılıp, dersler çıkarabileceğini tartışmaya açmaktadır. Kitap, okuru bir dizi önemli mesele üzerine düşünmeye davet ediyor. Öncelikle “Yeni Sosyal Avrupa” tartışmasının içinin nasıl doldurulacağı ve dönüştürücü bir değişimi hedefleyen yolda AB, üye ülkeler, sivil toplum ve akademinin potansiyel rollerini tartışıyor. Bu tartışma sırasında; Roman haklarının tanınma mücadelesi ve toplumsal adaleti tesis etme yolunda Roman karşıtı ırkçılığın ve otoriter milliyetçiliğin yıpratıcı bir şekilde yayılmasını engellemek için neler yapılabileceği, Roman toplulukların kendi kendini güçlendirme noktasına nasıl ulaşabileceği ve Yeni Sosyal Avrupa’da diğer marjinalleştirilmiş grupların nasıl bir araya getirilebileceği konusunda dikkate değer öneriler sunuyor. Bunun yanı sıra; Roman kadınların, ataerkil rejim altında seslerinin duyulabilmesi için neler yapılabileceğini, otoriter popülizme karşı direniş açısından Avrupa ve ABD gibi farklı bağlamlardaki mücadelelerden nasıl dersler çıkarabileceği hakkında anlamlı bir yol haritası çiziyor. Bu meselelere yönelik sorular elbette Roman halklarının sadece Avrupa ekseninde deneyimledikleri problemlere yönelik değildir. Bu soru ve sorunlar aynı zamanda Türkiye’de son yıllarda giderek artan Roman aktivizmine eşlik edecek bir tartışma eksenini de yaratmaktadır.

Kitabın editörlerinin yazdığı kitabın birinci bölümünde Avrupa’da 2011 sonrası yaşanan finansal krizin de etkileriyle belirginleşen süreçte, keskin eleştirilere maruz kalmış Ulusal Roman Entegrasyon Stratejisi (NRIS) için yeni bir politika çerçevesi önerisi ortaya konmaktadır. Yazarlar, bölümün sonunda tahayyül ettikleri “Yeni Sosyal Avrupa’da” görmek istedikleri dönüşüm üzerinde oldukça net tespitlerde bulunmaktadır. Bu tespitler, 2018

yılında *Romanlar ve Sosyal Avrupa* [The Roma and Social Europe] konferansında bir araya gelen Roman topluluk üyeleri, aktivistler, servis sağlayıcıları ve araştırmacıların diyalogundan ortaya çıkmıştır. Yazarlar, ortak paydada üretmiş oldukları fikirlerin bir manifesto değil, iletişim, tartışma ve stratejik aktivizm için bir kılavuz ve katalizör olmasını amaçladıklarını belirtmişlerdir. Burada yer alan tespitler, Avrupa dışındaki Roman toplulukların aktivist hareketlerine ve Roman Çalışmaları alanında üreten akademisyenlere güncel tartışmalar ekseninde bir çerçeve çizmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Ayrıca tartışma, Avrupa’da yükselmekte olan sağ popülizmin marjinalize edilen gruplar üzerindeki etkilerinin Türkiye’deki seyrinden farklı olmadığını göstermesi bakımından oldukça çarpıcıdır.

İkinci Bölümde, Roland Ferkovics, Andrew Ryder ve Marek Szilvasi, BM’nin Roman Çerçevesinin Başarı ve başarısızlıklarını, Hennink vd.’nin (2012), bilgi, faillik, fırsat yapıları, kaynaklar ve sürdürülebilirlik çerçevesinde kavramsallaştırdığı “güçlendirme mekanizmaları” bağlamında irdelemişlerdir. Liberal (*liberal*) ve özgürleştirici (*liberating*) güçlendirme kavramları arasındaki hassas ayrımı gözeten yazarlar daha radikal ve cesur güçlendirme biçimleri içeren dinamik bir AB sosyal politikası önermektedirler. Ayrıca BM’nin benimsediği güçlendirme tanımı içerisinde her ne kadar Roman halklarının katılımına yer verilse de kurulan retorik ile uygulamalar arasında bir açıklık olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Üçüncü Bölümde Marius Taba, otoriterleşme ve radikal-sağ popülizmindeki yükselişe eşlik eden Çingene-karşıtı (*antigypsyism*) hareketin risklerine odaklanmışlardır. Çingene karşıtlığını bugün Avrupa’da özel bir ırkçılık biçimi kılan şeyin, devletlerin Roman topluluklarıyla ilgili ayrımcı normlarının, bilginin ve siyasetin üretimine dâhil olmasıdır. Bu noktada Anthias ve Yuval Davies’in (1992) “ırkçılık” yerine “ırkçılıklar” ayrımına vurgu yaparak keşimsel dayanışma ve dönüştürücü bir değişimin potansiyellerini tartmakta ve Laclau and Mouffe’tan (2001) hareketle taban siyasetinin önemini vurgulamaktadır. Bu konuda sivil toplumun, devletin bir kuklası hâline gelme riskine karşın beyaz hegemonya ve neoliberal düzene karşın akışkan kimlikleri tanıyan, topluluk temelli bir kapsayıcılığın inşa edilmesinin, devletlerin özünde asimilasyoncu kapsama politikaları karşısında uyanık olması gerektiğini hatırlatarak bitirmektedir.

Dördüncü Bölüm’de Bernard Rorke, otoriter popülist duruşuyla tanınan Macaristan Başbakanı Viktor Orbán’ın “ulusal birliğin yeni rejimini” (Dunai and Than, 2010) kurmasının ardından geçen 10 yıllık süreçte aşırı sağcı politikaları ve yerlici retorığının yankı bulduğu radikal-sağ seçmen kitlesi aracılığıyla Romanları nasıl hedef hâline getirdiğini açıklamaktadır. Rorke’a göre Macaristan’daki rejimin saldırgan bir yabancı düşmanlığını körüklemesi, Roman karşıtı tutumların etkili bir şekilde ana akımlaştırılmasına neden olmaktadır.

Beşinci bölümde Katalin Rostas’ın Macar Roman aktivisti Jenő Setét ile yapmış olduğu röportaj yer alıyor. Deneyimli bir Roman sivil hakları aktivisti olan Setét’in öznal motivasyonları ve bu alandaki serüvenine odaklanmasının yanı sıra içinde bulunduğumuz bu zorlu ve sıkıntılı zamanlarda Roman hareketi ve Avrupa’daki insanlara yönelik umutlarını ve özelemlerini aktarmaktadır. Setét için Romanların özgürleşmesi, Romanlara yönelik fırsat eşitliği ve sosyal kabulün sağlanması anlamına geliyor. Yazara göre özgürleşme sadece

soyut sosyolojik terimlerle değil, aynı zamanda Romanların siyasi, kültürel ve ekonomik bir temsilinin varlığında veya yokluğunda anlaşılabilir.

Altıncı Bölüm, Roman aktivist Anna Daróczi, Lisa Smith ile Roman olmayan bir araştırmacı olan Sarah Cemlyn arasında geçen diyalogdan ortaya çıkmıştır. Bu bölüm, Roman gençlerin Sosyal Avrupa, dönüştürücü değişim ve kesişimsellik hakkındaki algılarına ilişkin önemli bilgiler sağlarken, Roman gençleri etkileyen ayrımcılık ve eşitsizlik üzerine düşünmeye teşvik ediyor. Metin, Roman gençlik tarafından ve Roman gençlerle birlikte güçlendirme çalışmalarına yönelik politika çerçevesi oluşturmaya yönelik kavramsal bir tartışma açıyor. Roman sivil toplumunun giderek STK'laşmasına karşın gençlerin taban siyasetine yönelmesi aracılığıyla sivil topluma radikal ve dönüşümsel bir biçimde yön vermelerinin mümkün olduğunu gösteriyor. Ayrıca, yapısı itibariyle ekonomik (kapitalist) bir birlik olan AB'nin içerisinden doğan proje temelli aktivizmin, baskıcı sistemin üzerindeki baskıyı azaltma rolüne karşın uyarıyor.

Yedinci Bölümde, Nidhi Trehan ile Harvard Üniversitesi FXB Merkezi, Roman Programı Direktörü akademisyen ve aktivist Margareta Matache, Avrupa ve Kuzey Amerika Roman aktivizmi arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Roman aktivizminin 1900'lerin Avrupa'sından günümüze tarihsel izini sürerek bu süreci kendi öznel deneyimleri üzerinden yorumlamışlardır. Yazarlar, transatlantik Roman aktivistlerin deneyimlerini ele alırken, Roman toplulukları için ırkçılık karşıtlığı, topluluk örgütlenmesi ve dayanışma kavramları üzerinde yükselen kapsayıcı bir siyasi gündem ve politika arayışı içindeler. Metnin ilk bölümünde ihmal edilmiş sesleri vurgulayan, ırkçılık karşıtı ve kesişimsel bir yaklaşımı giderek daha fazla kullanan çağdaş Roman aktivizmine bir pencere açan bir diyalog, ikinci bölümde ise ABD ve Kanada'daki Roman aktivizminin güncel örnek olay incelemelerini sunmaktadır. Tanınma mücadelesi, ırkçılık karşıtı mücadele ve devletler ile (Roman) vatandaş arasındaki yıpranmış sosyal sözleşme üzerinden dersler çıkarmaktadırlar.

Sekizinci Bölümde, Angéla Kóczé ve Nidhi Trehan epistemik şiddet kavramı üzerinden Roman Çalışmaları alanını tasavvur ederken, özellikle Roman olmayan araştırmacıların geçmişten günümüze hüküm süren ideolojilere gömülü bakış açılarının üretmekte olduğu bilimsel çıktılara yönelik eleştirel bir tartışmayı ateşliyorlar. Bu tartışma özünde Roman ve Roman olmayan akademisyenler, aktivist-akademisyenler, aktivistler, politika yapıcılar ve politikaları uygulayanların yanı sıra şimdiye kadar yapısal ve epistemolojik olarak reddedilen yeni bilgi üretme yolları ve ufuklar yaratma fırsatlarına sahip olanlar arasında eleştirel bir diyaloga yönelik çağrı niteliğindedir (Kóczé, 2018; Trehan, 2018). Kóczé ve Trehan, Sosyal Avrupa'yı yeniden inşa etmek için kesişimsellik ekseninde eleştirel bir teorik katkı sunuyor. Neoliberalizmin yapısal koşullarının toplumun sınırlarında yaşamaya zorladığı Roman toplulukların, COVID-19 küresel salgını ile artan biçimde sosyal, materyal ve çevresel açıdan yıkıma maruz kaldıkları bu dönemde, eleştirel ırk kuramı, siyah feminizm ve kesişimsellik tartışmalarının önemi bir kere daha kendisini göstermektedir. Nihayetinde yazarlar epistemik şiddet tartışmaları ekseninde bilgi üretimimiz, epistemolojik yönelimlerimiz, irksallaştırılan topluluklara dair ideolojilere, şartlara ve yapılara ne ölçüde meydan okuduğumuzu sorguya açmamızı öğütüyor (Kóczé ve Trehan, 2021: 186).

Sonsöz için de Romeo Franz, Yeni Sosyal Avrupa’da dayanışma ve eşitlik temasına odaklanmıştır. Yazar, AB üyelerinin erken çocukluk gelişimi ve eğitim hizmetleri başta olmak üzere sağlık, barınma ve istihdam alanlarında eşit erişime imkân sağlamalarının sadece genç nüfus oranı yüksek Romanlar için değil birlikte yaşadıkları tüm topluluklar ve üye ülkeler için yaratacağı olumlu değişim potansiyeli üzerinde düşünmeye davet ediyor. Avrupa Komisyonu ve üye devletlerin 2020 sonrası Roman Çerçevesi için hazırlanan stratejinin hedeflerine ulaşması için tahsis edilen fonların uygun şekilde harcanması ve kötüye kullanılmaması için çabalaması gerektiğinin altını çizmektedir. İlgili tüm siyasi paydaşların seferber edilmesi ve yeterli finansman tahsis edilmesinin, bölgesel ve yerel bağlamlarda ulusal stratejilerin ve eylem planlarının daha başarılı bir şekilde uygulanmasının, verimli ve güçlendirilmiş izleme ve gözetim mekanizmaları geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Mevcut çerçevenin geliştirilmesi için Romanların her düzeyde politika oluşturma sürecine daha etkin bir şekilde katılmalarını destekleyen, yerel ve bölgesel paydaşların (sivil toplum kuruluşları, aktivistler, uzmanlar, topluluk üyeleri vb.) kamu politikaları geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesine de dâhil eden aşağıdan yukarı bir dönüşüme yön verilmesinin önemi bir kez daha vurgulamaktadır. Franz metnini (Opre Roma) Uyan Roman! diyerek bitirmektedir.

Kıtap, Roman Çalışmaları alanındaki eleştirel paradigmaya öncülük eden, kültürlerarası diyalog için güçlü tartışmalar peşindeki metinleri bir araya getirmesiyle bu alanda Türkiye örnekleminde çalışan akademisyenler için önemli bir referans niteliğindedir. Epistemolojik düzlemde aktivizme uzanan aralıkta okuru düşünmeye sevk ettiği sorular, bilgi üretim pratiklerimize dair esaslı bir sorgulamaya teşvik etmesi bakımından çok kıymetli.

Notlar

- 1 Yazarlara göre “Sosyal Avrupa” günümüzde pek tartışılmasa bile, sosyal-demokrat/sol seslerin 1970 ve 1980’li yıllarda tartıştığı ve günümüzde Birleşmiş Milletler olarak bilinen zamanının Avrupa Ekonomik Topluluğu aracılığıyla Avrupa’da yeşertmek istedikleri demokratik sosyalizm arayışına işaret eden öncü bir kavramdır (Ryder, Taba ve Trehan, 2021: 14).

Kaynaklar

- Anthias, F. ve Yuval Davis, N. (1992) *Racialised Boundaries*, London: Routledge.
- Dunai, M. ve Than, K. (2010) ‘Hungary’s Fidesz wins historic two- thirds mandate’, *Reuters*, 25 April, <https://www.reuters.com/article/us-hungary-election/hungarys-fidesz-wins-historic-two-thirds-mandate-idUSTRE63O1KB20100425>
- Kóczé A. ve Trehan, N. (2021). ‘When they enter, we all enter ...’: envisioning a New Social Europe from a Romani feminist perspective. A. Ryder, M. Taba ve N. Trehan (ed.). *Romani Communities And Transformative Change: A New Social Europe* içinde (179-192). Policy Press: Bristol.

- Kóczé, A. (2018). Transgressing borders: Challenging racist and sexist epistemology'. S. Beck ve A. Ivasiuc (ed.). *Roma Activism: Reimagining Power and Knowledge* içinde (111-129). Oxford: Berghahn.
- Laclau, E. ve Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Ryder, A., Taba, M. ve Trehan, N. (2021). Introduction: Romani communities in a New Social Europe. A. Ryder, M. Taba ve N. Trehan (ed.). *Romani Communities And Transformative Change: A New Social Europe* içinde (1-32). Policy Press: Bristol.
- Trehan, N. (2018). The epistemological enterprise and the problem of structural violence: Intersectional and interdisciplinary approaches to the production of emancipatory knowledge in Romani studies. paper presented at the 'Critical Approaches to Romani Studies' conference, CEU, 24– 25 May, Budapest.